

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 323.1(497.4Ljubljana=112.2)"18"
930.85(497.4Ljubljana)"18"

Prejeto: 18. 2. 2012

Tanja Žigondr. znanosti, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: tanja.zigon@ff.uni-lj.si**Boštjan Udovič**dr. znanosti, Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva ploščad 5, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: bostjan.udovic@fdv.uni-lj.si

Nemško-slovenski odnosi v Ljubljani v drugi polovici 19. stoletja v očeh publicista, urednika in satirika Jakoba Alešovca (1842–1901)

IZVLEČEK

Prispevek obravnava pogled časnikarja, urednika, pisatelja in satirika Jakoba Alešovca (1842–1901), že od svojega otroštva razcepljenega med slovenstvo in nemštvo, na odnos med Nemci in Slovenci v Ljubljani. Alešovec konec šestdesetih let 19. stoletja ni bil le urednik slovenskega satiričnega lista *Brencelj*, temveč je od 1868 do 1870 urejal tudi v nemščini pisani časnik za domovinske interese *Triglav*. V prispevku so analizirane in komentirane njegove objave v *Triglavu*, predvsem v podlistku, ki prinaša Alešovčeva feljtonistična »kramljanja«. Prispevek prikazuje Alešovca, ki v *Triglavovi* rubriki »pod črto« stopa v ospredje ne le kot kritični opazovalec, temveč odkriva tudi svoj subjektivni pogled na tedanjo ljubljansko družbo in na čas, v katerem je živel.

KLJUČNE BESEDE

Jakob Alešovec, Ljubljana, kulturna zgodovina, podlistek, časnik *Triglav*, nemško-slovenski odnosi

ABSTRACT

GERMAN-SLOVENIAN RELATIONS IN LJUBLJANA IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY IN THE EYES OF A JOURNALIST, EDITOR AND SATIRIST
JAKOB ALEŠOVEC (1842–1901)

The contribution focuses on the German-Slovenian relations in Ljubljana as viewed by the journalist, editor, writer and satirist Jakob Alešovec (1842–1901), torn since childhood between Slovenianhood and Germandom. At the end of the 1860s, Alešovec not only edited the Slovenian satirical gazette *Brencelj* but also the German newspaper for homeland interests, *Triglav* (1868–1870). The contribution analyses and comments on his writings in *Triglav*, especially in the feuilleton featuring Alešovec's feuilletonist »chatter.« The contribution describes Alešovec stepping into the foreground with his *Triglav* column »Below the line,« not only by establishing himself as a critical observer but also by revealing his subjective views of the then Ljubljana society and the time in which he lived.

KEY WORDS

Jakob Alešovec, Ljubljana, cultural history, feuilleton, newspaper *Triglav*, German-Slovenian relations

Uvod

Slovenskega časnikarja, urednika, dramatika in pripovednika Jakoba Alešovca sta kulturna in literarna zgodovina predvsem zaradi njegove kontroverznosti in vagabundskega življenja, ki se je končalo z vdajanjem alkoholu v ljubljanskih beznicah, potisnili na obrobje. V slovensko slovstveno zgodovino se je zapisal kot »Brencelj-Alešovec«, ki je s svojimi ostrimi in kritičnimi podlistki in črticami ljubljanski družbi v drugi polovici 19. stoletja postavljaval ogledalo, v katerem se je nerada prepoznala. Poleg tega Alešovec velja tudi za avtorja prve slovenske kriminalke, saj je v povestih *Iz sodniškega življenja* (1875) v slovensko literaturo vpeljal lik pravega detektiva, zvitega, poštenega in doslednega preiskovalca, ter tako postavil temelje kriminalni ali detektivski povesti pri nas.¹ Kljub temu ga Anton Slodnjak v svoji literarni zgodovini le bežno omenja in o njem površno pravi, da je bil nadarjen, dober pripovedovalec in bister opazovalec, ki pa je »zamenjal ljudskost literature z izrazno površnostjo in hoteno primitivnostjo.«² Še dlje je šla prevajalka Lučka Jenčič, ki je leta 1991 v spremni besedi k Alešovčevim *Ljubljanskim misterijem*, nastalim po vzoru tedanjega žanra, torej znamenitih Pariških ali Londonskih misterijev, zapisala, da s ponatisom knjige »iz pozabe jemljemo enega številnih poltalentirancev in polliteratov.«³

Vidnejše mesto v slovenski literarni zgodovini je Jakob Alešovec izgubil že v začetku 20. stoletja. Delno so k temu prispevale sodbe njegovih sodobnikov, delno pa tudi negativne kritike Alešovčevih del. Politik, zdravnik in pripovednik Josip Vošnjak (1834–1911) je tako v svojih *Spominih* o Alešovcu zapisal: »Alešovec je bil eden tistih v valovih življenja pogreznih talentiranih ljudi, ki so bili preslabe volje, da bi znali brzdati svoje, rekel bi, animalske nagone. Škoda, da ga ni poznal Cankar! Alešovec bi bil živ eksemplar telesno in duševno propalega viteza, kakoršne slika on tako rad. Brenclj, pod tem imenom je bil Alešovec znan po vsem Slovenskem, je imel dobro humoristično in satirično žilo, nedostajalo pa mu je prave omike ter lastnih misli in idej. Služil pa je pošteno svoji konservativni stranki. Nihče ga ni smatral resnim, zato pa se menda tudi nihče ni jezil, ako so ga zadele njegove šale. Vsaj dr. Zarnik in jaz sva ga popolnoma ignorirala, dasi sva bila v 'Brenclju' stalna rubrika pod naslovom *Tina in Jože* in zgoraj najini karikaturi [...]»⁴

Podobno tudi Josu Jurkovič v *Ljubljanskem zvonu* ob izidu dela *Ne v Ameriko!*, ki so ga leta 1912 v

Ljubljani natisnili kot šesti zvezek Alešovčevih izbranih spisov (drugi, popravljene natis v priredbi Jožefa Volca), o avtorju in njegovem delu ni našel pohvalne besede. Zapisal je: »Zakaj se izseljujejo ti ljudje? To bi nam Alešovec težko povedal [...] Kaj je vzrok fiasku, ni težko uganiti. Poleg tega, da ni bil pisatelj umetnik in mu je bil neznan vsak smisel za koncepcijo, je bil tudi njegov znanstven in neznanstven aparat, s katerim se je lotil dela, silno enostaven. Najprimitivnejši pojmi iz geografije, nekaj prečitanih »indijanaric« – to je bilo vse, če izvzamemo didaktične in moralizujuče sposobnosti. Knjiga je bila in je namenjena preprostemu ljudstvu, ki je ne bo devalo pod kritičen mikroskop. Vendar je uprašanje, če bo dosegla svoj namen. Prvič veje iz knjige precej konservativnosti – včasih kitajske, ki dela ljudstvo nezaupljivo proti vsemu, kar nima izrazito rovtarskega akcenta in ubija vsako podjetnost, drugič je izseljevanje plod razmer in se bo dalo težko kaj opraviti z ideologijami.»⁵

Vendar pa se zdi, da je prav ta drža literarne zgodovine, nekakšen *damnatio memoriae*, na svoj način prispeval k temu, da Alešovec in njegovo delo nista utonila v pozabo. Odnos do Alešovca je bil tudi precej ambivalenten. Medtem ko so eni njegovo delo zavračali in ga kritizirali, so drugi v Alešovčevem pisanju prepoznali tudi druge plati in izpostavili njegov pomen, kot na primer leta 1910 anonimni avtor recenzije Alešovčeve avtobiografije *Kako sem se jaz likal*.⁶ V *Domu in svetu* je posebej pohvalil, da je Katoliška bukvarna, ki je delo izdala v ponatisu, »oživila našega najboljšega poljudnega pisatelja, ki ga doslej še nihče ni dosegel v pristnem slovenskem humorju, bodeči zabavlji in kreпки izvirnosti,«⁷ ter dodal, da se bodo dela, kot so Alešovčev avtobiografski opis ter njegove *Ljubljanske slike*, »čitale, med širokimi krogi, dasiravno je že izgubil duh in razmere, ki jih opisuje Alešovec.«⁸ Čeprav so Alešovčeva besedila pogosto zelo subjektivna slikanja ljubljanskega družbenega življenja v drugi polovici 19. stoletja, bralca še vedno pritegnejo, obenem pa so tudi svojevrstni zgodovinski vir ali, kot beremo v oceni, »slika iz naše kulturne zgodovine.«⁹

V zadnjih dveh desetletjih so nekatera Alešovčeva dela izšla v ponatisu (*Ljubljanski misteriji*, 1991; *Ljubljanske slike*, 2003; v elektronski obliki pa še *Iskren zagovornik*, 2011), vendar pa bi veljalo slediti mnenju, ki ga je poleti 2002 v *Književnih*

1 Kmecl, *Od pridige do kriminalke*, str. 113.

2 Slodnjak, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 88.

3 Jenčič, Pozabljeni Jakob Alešovec, str. 123.

4 Vošnjak, *Spomini*, str. 627.

5 Jurkovič, Jakoba Alešovca izbrani spisi, str. 219.

6 Alešovčev življenjepis *Kako sem se jaz likal* so prvič natisnili v Blaznikovi tiskarni leta 1884. V podnaslovu *Povest slovenskega trpina* prepoznamo Alešovčev ironičen pogled na lastno življenjsko zgodbo, ki jo je avtor napisal, kot pravi, »poduk in zabavo«.

7 Anonimno, Alešovec Jakob: *Kako sem se jaz likal*, str. 460.

8 Prav tam.

9 Prav tam.

listih izrazil igralec Polde Bibič. Zapisal je, da bi bil po tolikem času vendar že pravi trenutek, da bi Jakob Alešovca in njegovo delo ponovno vzeli pod drobnogled ali vsaj v roke njegove knjige.¹⁰

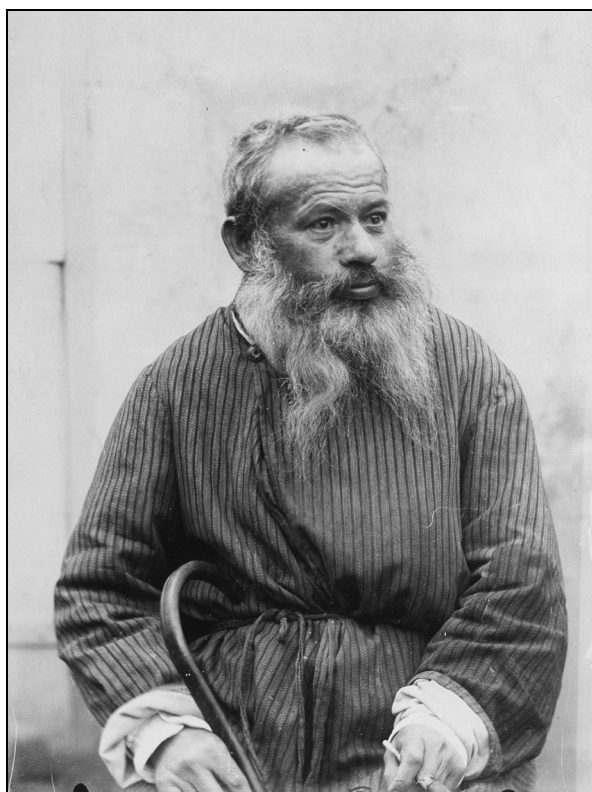
Kdo je bil Jakob Alešovec?

Jakob Alešovec se je rodil 24. julija 1842 revnim staršem v Skaručni, v zavetju Šmarne gore, in je vse življenje veljal za posebnega. Že v otroštvu se je naučil in ponotranjil misel, ki so mu jo privzgojili tako starši kakor okolica, v kateri je odrasčal: »Najpopolnejša stvar na svetu je gospôda, najmanj popolna pa kmet – to je stavek, katerega si menda nihče ne bo upal odstaviti od njegove veljave. Učen gospod – zarobljen kmet' – to je dvoje nasprotij kakor hrib in dolina. Gospod ne more biti zarobljen, kmet pa ne učen.«¹¹

Kmečki fant, determiniran z idejo o boljših in slabših, olikanih in neomikanih, je tako bosonog tekal naokoli in zavidal grajskim in drugim gospôskim otrokom, kar jih je videl v vasi, »zavoljo tega, ker so hodili v čevljih in jih ni mogla pičiti nobena čebela.«¹² Po njegovi prvi »obuti« hoji za birmo so se mu začeli smiliti, »ker so morali imeti zmeraj ožuljene noge in polno mehurjev.«¹³

Alešovec nikoli ne bi bil videl šolskih klopi, če ne bi njegove razgledanosti opazil domači župnik in hkrati njegov učitelj. Očetova polomljena nemščina bi mu namreč komajda lahko pomagala dlje kot do nasledstva čevljarskega stola. Z denarno podporo frančiškanov je Alešovec obiskoval šolo v Kamniku in si ta leta svoje mladosti vtisnil v spomin kot najlepša. Slovo od Kamnika je prineslo tegobe in strah pred neznanu Ljubljano, kjer je na gimnaziji nadaljeval šolanje. Nekaj časa je bil v Alojzijevišču. Tu so mu začele vidno pešati oči in sredi osemdesetih let je njegov vid popolnoma oslabil. Nedvomno je prav slepota prispevala levji delež k Alešovčevi žalostni življenjski zgodbi.

Alešovec nikoli ni zaključil šolanja, saj je v šestem gimnazijskem razredu (leta 1863) izstopil iz izobraževalnega kolesja.¹⁴ Temu je botrovalo predvsem veliko veselje nad prvimi besedili, ki so mu jih kot mlademu, komaj dvajsetletnemu fantu, objavili. Alešovec v svoji avtobiografiji omenja, da je kot dijak izdajal nemški list z naslovom *Die Schwalbe*, torej *Lastovka*. Nadalje pa se spominja tudi, da je bil potem, ko je bil njegov prvi prispevek, sicer ne pod njegovim imenom,¹⁵ objavljen v münchenskem listu

Jakob Alešovec na fotografiji, nastali med letoma 1880 in 1900 (fotograf Fran Vesel, NUK, Zbirka upodobitev znanih Slovencev).

Fliegende Blätter, ponosen na ta dosežek ter je šolo, prepričan, da ni pomembna, obesil na klin.¹⁶ Zaspal je na lovorikah, češ »moja dela se tiskajo«, in zapustil šolo. S sošolcem Kosom, ki je risal humoristične podobe, sta odslej združila moči in Alešovec je k njegovim skicam dodajal besedila v nemščini, kajti »slovensko sva znala oba prav slabo.«¹⁷

Med počitnicami 1863 se je Alešovec potepal po Primorskem in Krasu.¹⁸ Obiskal je tudi Škocjanske

poslal uredništvu »Fliegende Blätter«, a brez Alešovčeve vednosti, ter ga objavil kot svoje avtorsko delo. Kljub temu je bilo natisnjeno besedilo v tujem listu za Alešovca dovolj velik dokaz, da lahko postane uspešen pisec.

¹⁶ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 303.

¹⁷ Prav tam, str. 303.

¹⁸ Alešovec v svoji avtobiografski povesti rad pripoveduje o svojih potepanjih po Slovenskem, vendar je na primer Fran S. Finžgar v svojih spominih zapisal, da so Alešovčeve zgodbe o velikih potovanjih pogosto fiktivne. Menda niti v Trstu ni bil nikoli, čeprav se je hvalil, da je po nasvetu profesorja Kandernala želel v Trstu opraviti potrebne izpite in privatno nadaljevati šolanje. Po lastnem pripovedovanju naj bi celo dobil nekaj finančne podpore od ljubljanskega župana Coste za pot v pristaniško mesto (Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 323). Finžgar ugotavlja, da je imel Alešovec fantazijo kot Karl May, ki svojih Indijancev ni poznal, temveč si jih je izmislil. Finžgar se Alešovca spominja takole: »Pri meni se je pomudil za nekaj ur, kajpak ob vinu. O, kako prekrasno je lagal! Z vso resnobo mi je pripovedoval, kako se je vozil po Nilu in kako je gledal kro-

¹⁰ Prim. Delo. *Književni listi*, 8. julij 2002, str. 16.

¹¹ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 3.

¹² Prav tam, str. 6.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Lončar, Jakob Alešovec, str. 6–7.

¹⁵ Ena od risb s tekstom je nekoč prišla »v roke nek[ega] znan[ega] literat[a]«, ki je znal iz vsake reči 'kovati kapital' (Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 303–304). Besedilo je

jame. Naravna lepota ga je prevzela in zvečer je sedel k papirju ter napisal poročilo o izletu: »Kako sem bil očaran po tej podzemski veličastnosti, po grozni naravi tam okoli! Ni mi dalo miru, da sem sedel za mizo in spisal poročilo o tem izprehodu za tamkajšnjo družbo in ga potem bral. Da je bil opis dober, ne bom trdil; vendar mu je občinstvo ploskalo – menda najbrž za šalo; a gospod predstojnik je rekel: Pošljite ta spis Laibacherji za 'Blätter aus Krain'; boste videli, da ga bodo sprejeli, če ga še nekoliko opilite!«¹⁹

Začelo se je »piljenje«, nakar je prispevek poslal uredništvu. V 43. številki je bil njegov opis *Ein Besuch bei Grotte St. Kanzian in Istrien* objavljen. Ko je držal v roki svoje natisnjene stavke, je bil pijan od slave.²⁰ Pod prispevkom se je tedaj še podpisal kot Jakob Aleschouz, kasneje, leta 1864 in 1865, je svoje dopise v prilogi »Ljubljancanke« *Blätter aus Krain*²¹ podpisoval z Alešovz ali Alešovc. Šele kasneje se je oklenil podpisovanja kot Alešovec.

Sodelovanje z *Blätter aus Krain* je za Alešovca pomenilo, da mu je uspel preboj ter da bo s svojimi prispevki dosegel publiko – bil je na pravi poti, da iz kmeta postane gospod. Nekaj težav mu je povzročal le urednik Ludwig Issleib (1827–1882), ki je v Ljubljano prišel iz Turingije ter konec leta 1856 prevzel uredništvo časnika *Laibacher Zeitung*, kasneje pa še priloge *Blätter aus Krain*. Issleib je v *Blätter aus Krain* uvedel »antidomovinsko« politiko, ki je časopisu odtujila vse domače pisce. Namesto »kranjskih talentov« in domoznanskih prispevkov je namreč objavljal le še nemške avtorje Prutza, Dräxler-Manfreda in druge, kar bralstvu ni bilo po godu.²²

Nemško liberalno usmerjeni Ludwig Issleib je od Alešovca pričakoval poročila o »veleizdajskih« govorih prvakov na taborih ter je na primer prvo poročilo, ki ga je priobčil Alešovec, priredil tako, da je na Alešovca padel sum, da je »vohun, ki opazuje narodnjake in jih izdaja«,²³ kar je mladega Alešovca zelo bolelo. Kljub temu pa je z uradnim nemškim časnikom *Laibacher Zeitung* od leta 1866 redno

sodeloval. Tu je objavljal humoreske, zgodovinske črtice in podobne »nepolitične« tekste, med drugim tudi roman oziroma lokalno novelo *Laibacher Mysterien* (v številkah 162 do 203 leta 1868).²⁴

V tem času je Alešovec pisal tudi za druge liste, pri čemer so bile objave njegov edini vir zaslužka. Tako beremo v *Povesti slovenskega trpina*: »Jaz sem že tačas dopisoval v nemške liste – nič protinarodnega, to je gotovo – ne le v 'Laibacherico', ampak tudi v druge liste npr.: v 'Fliegende Blätter', v 'Illustriertes Familienjournal', v 'Gartenlaube' itd. Vse pač ni bilo sprejeto, pa veliko vendarle, in dobil sem marsikak goldinar, marsikak tolar.«²⁵

Zaradi pragmatičnosti in pisanja za izključno nemške periodične liste je Alešovec veljal za nemškutarja in celo Miroslav Vilhar (1818–1871) s Kalca, kjer je Alešovec od leta 1864 do 1866 delal kot domači učitelj, mu je svetoval, naj poskusi pisati slovensko, saj je nekoč že pisal krajše igre za bistriško čitalnico.²⁶ Alešovec ga je ubogal in leta 1866 dejansko začel objavljati slovenske tekste. Prvi slovenski dopis je leta 1866 objavil v celovškem *Slovenecu*, svojo prvo knjigo v slovenskem jeziku pa naslednje leto v Ljubljani. Zgodovinska povest *Kustoca in Vis* s podnaslovom *Kratek popis vojske na Laškem leta 1866* je bila pisana v nezapletenem jeziku in namenjena preprostemu ljudstvu. Alešovec se je tega zavedal in se je v kratki opombi v drobnem tisku na koncu knjige opravičil: »Da se izognem preojstri kritiki, omenim tukaj, da sem pisal to knjižico nalašč za prosto ljudstvo in tedaj rabil besede, ktere so sploh znane vsakemu prostemu kmetu. Naj tedaj častiti omikani bravec ne stavi na dobno rešeto, na katerem se re-tajo druga enaka dela.«²⁷

Leta 1864 se je na odru nemškega deželnega gledališča preizkusil celo kot igralec v ljudski igri *Sicherl, vulgo Dimež, der Schrecken von Krain*. Bil je strašansko razburjen, vendar nagrajen z burnim ploskanjem in šopki rož: »Kdo je bil srečnejši, ponosnejši od mene! Pač sem šel lačen spat, pa spal sem – če ne na lovorikah – pa vsaj na pušpanu.«²⁸ Za nastop in pisanje je dobil 24 goldinarjev, lep denar, a kaj, ko je mladeniču manjkalo vsega »in zato tudi denar ni mnogo zalegel.«²⁹ Zatem je bila na oder postavljena še njegova igra o Francozih v Kamniku (*Franzosen in Stein*), ki so jo v deželnem gledališču v Ljubljani igrali 25. februarja 1866 in pri kateri se je Alešovec kot igralec ponovno izkazal.³⁰

kodile, ki so hrustali zamorčke, ko so se kopali« (Saleški Finžgar, *Izbrana dela*, str. 62).

19 Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 308.

20 Prav tam, str. 313.

21 Več o tem literarnem časopisu prim. Straub, *Die Wahrnehmung des Slowenentums*.

22 Prim. Žigon, *Deutschsprachige Presse*, str. 234. Prav zaradi tega je tedanji predsednik deželne vlade Karel Aleksander Ulepič (Ullepitsch), prvi Slovenec v Ljubljani na tem položaju, zahteval, da se spodbudi domače avtorje, naj objavljajo svoje prispevke v tedenski prilogi »Ljubljancanke«. Da bi se domači pisci povabili odzvali in se za pisanje zavzeli, je tiskar odslej po Ulepičevem nasvetu vsakomur plačal po dva krajcarja za vrstico. Toda nagrada v denarju se je čez čas zazdela celo podjetnemu Kleinmayrju previsoka, zato se je odločil, da časopis zaradi razičnosti in premajhnega zanimanja preneha izdajati (prim. *Triglav*, št. 4, 12. januar 1866, str. 14).

23 Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 321.

24 Leta 1991 je Alešovčeve *Misterije* v prevodu Lučke Jenčič izdala Mohorjeva družba v Celovcu.

25 Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 336.

26 Prav tam, str. 336 in 333.

27 Alešovec, *Kustoca in Vis*, str. 48.

28 Prav tam, str. 321.

29 Prav tam.

30 *Triglav*, št. 17, 27. februar 1866, str. 68.

Brencelj – Alešovec na naslovnici ponatisa Ljubljanskih slik iz leta 1911.

Kar se tiče pisanja, je bil Alešovec prepričan, da je treba pisati ljudske igre. Tega načela se je držal, tudi ko je za oder pripravljaval svoji burki *Nemški ne znajo* (1879) in *Eno uro doktor* (1881). V svojem svetu, polnem občutka zapostavljenosti in prepričanja, da ni enakovreden »rojeni« gospodi, je verjel, »da edino ljudstvo polni gledališče, medtem ko zahaja celo slovenska inteligenca raje v nemški teater«. ³¹

Leta 1866 je Alešovec krajši čas delal v Vipavi pri grofu Lanthieriju, kjer je urejal njegovo knjižnico. Leta 1867 se je vrnil v Ljubljano, postal sodelavec Bleiweisovih *Novic* in časnika za domovinske interese *Triglav*, ki je izhajal v nemščini, leta 1869 pa je začel izdajati še svoj satirično-humoristični list *Brencelj* (1869–1885). ³² Zaradi ostrega in kritičnega

peresa, ki je zbudlo marsikoga in po katerem je Alešovec slovel, je bil *Brencelj* večkrat zasežen, njegov urednik pa je smel zato nekajkrat uživati gostoljubje Žabjeka ali, kot je o tem kraju zapisal Alešovec sam: »Žabjek! Beseda neizrekljivega pomena, polna veselja za tistega, kdor jo le samo sliši, dišeča po biričih, preiskavnih sodnikih, deželni sodnji in deželnem pravdnistvu, po vodeni prežganki, trdih cmokih, ričetu in hišnem redu; hiša, kjer človek zgubi vse svoje pravice in postane številka, kjer se mude trdovratni grešniki, kjer ima ključ besedo in zvonec ukazuje in govori, kjer se z eno besedo 'sedi' [...] Žabjek je Žabjek, ne dá se primeriti drugi hiši, celo vojaški kasarni ne. Kmečkim prebivalcem je stradalnica, kjer se želodec krči in vadi zadovoljnosti z malim; gosposkim boljsega stanu, ktere pripelje kaka računska napaka ali kaka politična bolezen – po mislih sodnije, se ve dá – sem, je samotni otok v sredi mestnega gibanja, kraj, kjer se dolg čas prodaja; mestni sodrgi in zavržencem sploh, ki nimajo svoje strebe, pribežališče v najhujši sili ... ljudem sploh, kateri tega rajskega kraja niso spoznali po lastni poskušnji, je hiša sramote ... slednjič c.k. sodnji in državnemu pravdnistvu predmet, na katerem si brusi pamet, krha peres in jezike ... sploh kraj, brez kterega bi c.k. deželna sodnja ne potrebovala polovice toliko osovja, kakor ga ima, skoro bi rekel sodnijskemu stanu potrebno – zlo.« ³³

Svoje življenje je Alešovec v nenehnem pehanju za zaslužkom pri različnih listih in nizkih, včasih neplačanih honoratih zaključil slep in obubožan. Potem ko je na cesti beračil in so se mu odpovedali vsi, celo znanci in pisateljski kolegi, je po Vošnjakovem posredovanju prišel v hiralnico. Vošnjak se je o tem »dobrem delu« rad pohvalil ter o tem piše tudi v svojih *Spominih*: »Takrat me je Klun nagovarjal, naj bi Alešovcu preskrbel deželno hiralniško ustanovo. [...] Toda ker smo vedeli, da Brencelju gotovega denarja ni dati v roke, sva se zmenila z dež. glavarjem, da ga poizkusimo spraviti v hiralnico usmiljenih sester. Sel sem torej k prednici, ki je bila pripravljena sprejeti ga, ako se pokori hišnemu redu, posebno, da bo vsak večer ob 9. doma, ker se takrat zapirajo vrata. Brencelj je obljubil vse in bil sprejet. [...] Nekaj dni je res prihajal o pravem času domov, potem pa se je zgodilo, da je prilomastil šele ob 8. ali celo 9. gugajoč se in opotekajoč. In končno se je neko noč vrnil šele opolnoči iz neke beznice, razbijal po vratih hiralnice in kričal, naj mu odpro, česar pa niso storili. Prišel pa je policaj in ga odvedel. Nato ga je hiralnica seveda odslovila.« ³⁴

³³ Alešovec, *Ričet z Žabjeka*, str. 5.

³⁴ Vošnjak, *Spomini*, str. 629. Alešovec je nekajkrat celo pobegnil iz hiralnice, ker, kot je rekel: »Sem tak osel, da mi je ljubša peščica ovsu v svobodi, kakor cel skedenj ovsu, če bi bil privezan pri njem« (Saleški, *Izbrana dela*, str. 138).

³¹ Moravec, *Meščani v slovenski drami*, str. 50.

³² Več o tem Globočnik, Alešovčev *Brencelj*; prim. tudi Globočnik, *Dvanajst jeznih mož*, str. 137–145.

Alešovec je umrl 17. oktobra 1901 v ljubljanski deželni bolnišnici. Za časa življenja si je strašno želel družbenega priznanja in vzpona, a zdi se, da je na poti do uresničitve te želje kot nepremagljiva ovira stalo njegovo kmečko poreklo, njegova prvotna identiteta. Občutek manjvrednosti ga je spremljal vse življenje. V svoji avtobiografiji je zapisal: »Ako se hoče povzpeti kmet do višje ali vsaj nižje popolnosti, se mora izpremeniti v gospoda. To pa ne gre, kakor bi trenil. Ni dosti samo sleči kmeta in obleči gospoda, ampak človek se mora ves prekuhati, pregnetiti, preustrojiti, pooblati, obrezati, opiliti itd.; kar seveda trpi dolgo in se utegne posrečiti ali pa tudi ne. Saj se tudi iz okornega hloda ne naredi brž lično hišno orodje, ampak je treba k temu več časa, mnogo dela, mnogih rok ter še kake druge pritikline. Prestrojenje ni lahko delo, tudi strojencu nikakor prijetno, ker mora trpeti, da drugi popravljajo to, kar je pustila na njem narava nepopolnega ali je celo izkazila. Tako popravljanje ob živem telesu je res neprijetno; to ve vsak, kdor je to prestal.«³⁵

Alešovčeve objave v ljubljanskem *Triglavu*, nemškem časniku za domovinske interese

Zgodovina nastanka časnika *Triglav* sega v leto 1863, ko je prenehal izhajati Vilharjev *Naprej*. Vedno glasnejši so bili glasovi, ki so opozarjali, da Slovenci potrebujemo nov politični list v domačem jeziku. Ustanovitev časnika *Triglav*, ki je zastopal slovenske interese v nemškem jeziku, leta 1864 je povzročila velik razkol med staro- in mladoslavenci. Slednji niso razumeli, čemu Costa in Bleiweis agitirata za nemški časnik, ko pa je bila potreba po ustanovitvi slovenskega političnega lista mnogo večja. Ustanovitelji časnika, ki ga je tiskal ljubljanski tiskar Jožef Blaznik (1800–1872), so v programu poudarili, da je namen novoustanovljenega lista zastopati domovinske interese dežele ter odpirati oči nevednim in premalo obveščnim Nemcem na Kranjskem.³⁶

Po menjavi dveh urednikov, Petra Pavla pl. Radicsa (1836–1912) in Eduarda Pourja (1840–neznano), je leta 1867 uredništvo ter obenem tudi lastništvo lista prevzel Peter Grasselli (1841–1933). Ta se je, potem ko je junija 1868 v 25. številki *Triglava* objavil sporni Levstikov članek *Unsere Deutsch-Liberalen*³⁷ ter si na vrat nakopal tiskovno tožbo in pet tednov na Žabjeku, umaknil iz časnikarskih vod.

Alešovec za uredniškim krmilom *Triglava*

Dobrega pol leta kasneje je s šestnajsto številko dne 23. februarja 1869 na Bleiweisovo prošnjo odgovorno uredništvo *Triglava* prevzel dotedanji redni sodelavec lista Jakob Alešovec. Alešovec o tem poroča na koncu svoje avtobiografije, ki jo s tem poglavjem svojega življenja tudi zaključuje: »Olikal sem se toliko, da sem se prav dobro seznanil z dr. Costo in z dr. Bleiweisom. Ko sem dal natisniti v 'Triglavu', takratnem nemškem listu narodne stranke, heksametre 'Ein Pionier des Deutschtums in Krain', prevzel sem po prošnji dr. Bleiweisa ta list, ker je moral njegov tedanji urednik, gospod P. Grasselli, iti na Žabjek. Prav tisto leto sem pričel izdajati tudi 'Brenčeljna'. Do sem gre zgodovina slovenskega trpina, ki se je likal po nemških šolah in drugje. Potem je nastopila druga, politična doba. S to pa bodi tudi konec tej povesti.«³⁸

O novem uredniku *Triglav* ni posebej poročal in le pozorni bralci so na dnu zadnje strani časnika opazili Alešovčevo ime namesto Grassellijevega. Jakob Alešovec je *Triglav*, njegovo politično usmerjenost in uredniško politiko poznal, saj se je v *Triglavovih* podlistkih pod psevdonimom »Der jüngste Homeride« pojavljal že leta 1868.

V četrtem letniku *Triglava* se ne moremo znebiti občutka, da je Alešovec podoba lista in njegove vsebine, predvsem tiste »pod črto« na tretji in četrti strani, oblikoval skoraj popolnoma sam. Zdi se, da mu je (tako kot tudi prejšnjim urednikom, kar potrjuje, da je bil nemški list za slovenske interese pravzaprav anahronizem) močno primanjkovalo ljudi, ki bi soustvarjali list. Z veliko zagnanosti in dobre volje je Alešovec to težavo sprva spretno reševal tako, da je deloma z redkimi dopisniki in deloma sam polnil stolpce in vrstice časnika. Objavljal je celo presenetljivo malo ponatisov iz drugega časopisja, bodisi izhajajočega na Kranjskem bodisi drugje na Slovenskem ali v monarhiji. Toda bilo je le vprašanje časa, kdaj mu bo zmanjkalo ne le moči, temveč tudi volje in predvsem denarja. Ta je bil pravzaprav bistvena težava, saj brez kovancev v žepu sodelavcev ni mogel plačevati.

Kako se je Alešovcu zamerila Kleinmayr & Bambergova tiskarna

Alešovec, ki se je imel za zavednega »narodnjaka« in Slovenca, zase v Ljubljani nikakor ni našel pravega prostora pod soncem. Zaradi pisanja v nemške časopise, kot npr. *Laibacher Zeitung* in priloga *Blätter aus Krain*, in zaradi omenjenih Issleibovih popravkov njegovih dopisov so ga čisto celo »s čitalnice ven 'sforali', češ, da [je] 'nemškutarski'

³⁵ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 3.

³⁶ Prim. Žigon, Eine slowenische Stimme in deutscher Sprache, str. 97–100. Več o *Triglavu* Žigon, *Nemški časnik za slovenske interese*.

³⁷ *Triglav*, št. 25, 6. junij 1868, nepaginirano. Slovenski prevod je objavil Slodnjak v Levstikovem zbranem delu (prim. Levstik, *Zbrano delo*, str. 44–48).

³⁸ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 351.

špicelj»³⁹, po drugi strani pa je imel enake težave v nemškem taboru. Tako na primer Alešovec ni maral Kleinmayr&Bambergove tiskarne, kjer je nekaj časa delal kot korektor. Iz tiskarne, kjer so tiskali glasilo kranjskega nemštva *Laibacher Tagblatt*,⁴⁰ se je pogosto ponorčeval. Tako je na primer v osmi in deveti številki četrtega letnika *Triglava* objavil heksametre o popotovanju v onostranstvo (*Eine Wanderung in's Jenseits*)⁴¹ in v slogu znanih dunajskih feljtonistov, kot je bil Ferdinand Kürnberger (1821–1879),⁴² ki je pisal za *Neue Freie Presse*, na papir izlil vse, kar mu je ležalo na duši. Alešovec ep je »opravičilo« za njegov »zmoten« nazor o tem, da je nemški jezik omikan. V družbi protagoniste, boginje, ki ga vodi, se z novim, narodno in slovensko usmerjenim prepričanjem sprehodi po »oni strani«, med dušami v nebesih in v peklju. Tu ni treba poudarjati, da so v Dantejevem smislu zgoraj dobri, torej slovenski poeti in veliki pevci drugih narodov, spodaj pa nihče drug kot – tokrat po Alešovecu – sodelavci *Laibacher Tagblatta* ter drugi, ki jih ima Alešovec za renegate.⁴³

Ker so pri Kleinmayr&Bambergu tiskali »osovraženi« *Laibacher Tagblatt*, je bilo podjetje za Alešovca že samo po sebi sinonim za »nasprotnike slovenstva«, poleg tega pa se je prav tu Alešovec po lastnih besedah iz oči v oči srečal z nemškutarstvom in odpadništvom od slovenskega tabora: »[Kleinmayrjeva tiskarna] je bila vzrok, da se mi je prav iz srca začela gnusiti nemškutarija. Tam sem jo spoznaval v vsej nagoti. Veliki' gospodje so se v tej tiskarni, ko je bil ustanovljen *Tagblatt*, kar brez vse sramote politično slekli, brez ozira name, ki sem sedel pri pultu in popravljaj pregreške stavce. To je bila lepa družba, to! Posebno, kadar je prišel še luteranski fajmošter! – Hvala Bogu, ki mi je dal preveč potrpežljivosti, drugače bi jaz večkrat kar udaril.«⁴⁴

Še bolj so se mu pri Kleinmayr&Bambergu zamerili leta 1869, ko v tiskarni nenadoma niso hoteli več tiskati njegovega *Brenclja*. »Tagblattovci« so mu, namreč tiskarju, zagrozili, da bodo poiskali novega tiskarja, če bo izpod njegove preše še naprej prihajal Alešovec list. Tako se je *Brenclj* preselil v Blaznikovo tiskarno. Obe ljubljanski podjetji si nista bili le konkurenca na tiskarskem trgu, temveč sta tudi imeli drugačne poglede na družbeno-politično stvarnost na tedanjem Kranjskem. Medtem ko se je Blaznik bolj posvečal slovenskim tiskom, je Kleinmayr&Bambergova tiskarna tiskala nemške izdaje. Med drugim je tu izpod preše prihajal tudi časnik z najdaljšo tradicijo v mestu *Laibacher Zeitung*. Alešovec je z osovraženo tiskarno ironično obračunal v 11. številki *Triglava* in našel tudi dežurnega krivca za vse krivice, ki so se mu zgodile, in sicer odpadnika Dragotina (Karla) Dežmana (1821–1889),⁴⁵ ki mu pravi »maščevalna nemeza v podobi strašnega novega cenzurnega urada, ki stalno vdira v tiskarno, po domače Dežmana.«⁴⁶

Prvi Alešovecvi podlistki v *Triglavu*

Iz jeze na Kleinmayr&Bambergovo podjetje ter spora s sodelavci *Tagblatta* je Alešovec črpal snov za svoje podlistke. Pod psevdonimom »Der jüngste Homeride« je v feljtonu napadal ljubljanski liberalni časnik. Spomladi 1869 je objavil kratko črtico z naslovom *Zarota na Golovcu* (*Die Verschwörung am Golovec*),⁴⁷ ki je svojevrstno nadaljevanje Alešovecve objave v prejšnjem letniku *Triglava*, ko je šlo za zaroto v Krähwinklu. Naslov *Die Verschwörung in Krähwinkel* (*Eine lächerliche Geschichte*) poleg tega spominja na Nestroyevo burko *Freiheit im Krähwinkel*. V podlistku, ki je parodija na nemško-slovenske odnose, je Alešovec najprej opredelil geografski položaj Krähwinkla,⁴⁸ zakotno in odročno ležečega kraja, ki bi mu Slovenci rekli npr. Zgornje Gagule. Alešovec posebej poudari, da kraj nikakor ne leži na Kitajskem ali kje v Indiji Koromandiji,⁴⁹

³⁹ Prav tam, str. 342.

⁴⁰ Prim. Vodopivec, O socialnih in gospodarskih nazorih, str. 7–32. Več o Nemcih v Ljubljani prim. Matić, *Nemci v Ljubljani*.

⁴¹ *Triglav*, št. 8, 26. januar 1869, nepaginirano; št. 9, 29. januar 1869, nepaginirano. Leta 1869 je Alešovec *Eine Wanderung in's Jenseits* izdal tudi v knjižni obliki v samozaložbi v Ljubljani.

⁴² Kürnberger je menil, da feljtonista rodi življenje samo, ki mu da za popotnico v svet aforizem (prim. Riha, *Zu Ferdinand Kürnbergs kritischer Position*, str. 43), verjetno iz lastne izkušnje. Njegov oče je prižigal laterne v avstrijski prestolnici, mati je služila kruh s stojnico na dunajskem Naschmarktu, sin pa je postal eden najvidnejših feljtonistov in kritikov svojega časa ter velja za predhodnika Petra Altenberga, Hermanna Bahra in Karla Krausa. Kraus je Kürnbergerja večkrat citiral in ga imenoval celo »najpomembnejši pisatelj svojega časa« (prav tam), v literarno zgodovino pa se je Kürnberger zapisal tudi kot avtor romana o Lenauu *Der Amerikamüde*.

⁴³ *Triglav*, št. 8, 26. januar 1869, nepaginirano.

⁴⁴ Alešovec, *Kako sem se jaz likal*, str. 342.

⁴⁵ Več o tem Cvirn, *Kdor te sreča*, str. 38–56.

⁴⁶ *Triglav*, št. 11, 5. februar 1869, nepaginirano (prev. T. Ž.).

⁴⁷ *Triglav*, št. 24, 23. marec 1869, nepaginirano.

⁴⁸ Poimenovanje je v začetku 19. stoletja prvi uporabil Jean Paul (1763–1825) v svoji satiri o tedanjih moških *Das heimliche Klagelied der jetzigen Männer* (1801).

⁴⁹ Skrivanje »kranjske« situacije za kulise daljnih, komajda znanih dežel je bila Alešovecva posebnost tudi kasneje v humorističnem listu *Brenclj*. Satirični *Brenclj* je že v svoji drugi številki leta 1869 objavil feljton z naslovom *Brenclj med Mameluki* (*Brenclj v lažnjivi obleki*, št. 2, 1869, nepaginirano), kjer nastopajo osebe s podobnimi imeni tistim iz 44. številke *Triglavovega* podlistka: v *Brenclju* Ali-Kmet, v *Triglavu* Km-et. Tovrstno sestavljanje »kitajskih« imen je mogoče najti le pri Alešovcu, tako je član Turnvereina »Tur-ni-tschek«, nemškutarjev pa se v »vzhodnjaškem izrazoslovju« prime ime »Re-gen-man«. Alešovec si je zelo rad sposojal tudi imena, kot na primer Ming-Yang. Tako je podpisal v *Brenclju* naslednji oglas: »Čul sem, da se je na Kranjskem vstrojilo dvoje gimnazij s slovenskim učnim jezi-

dovoljšnji dokaz za to in za pravilno »geopolitično« umestitev kraja je že njegovo ime, ki zveni nemško. Za to, da kraja ni na zemljevidu, pravi Alešovec, pa je odgovoren le kartograf.⁵⁰ V topografsko-etnografski skici bralci izvejo, da se v tem kraju ljudje hranijo v različnih trgovinah, pri različnih mesarjih, duševno hrano pa jim nudijo nekateri časopisi, seveda dobri in slabi, z očitnim namigovanjem na dobri *Triglav* in zlobni *Laibacher Tagblatt*. V mestu so tudi številne ustanove, med drugim licej, kjer se najdejo takšni in drugačni gojenci, razlika je seveda med tistimi, ki nosijo želode, torej *turnarji*, in tistimi, ki jih ne, torej *sokoli*. V ozadju Alešovčeve ironične kritike je nedvomno zgodba o pretepu med sokoli in turnarji, ki je zaznamovala leto 1867 in ji je *Triglav* v prvi polovici leta 1868 namenjal precej pozornosti.⁵¹ Gre za t. i. sokolski eksces oziroma pretep v Šantlovi veži, do katerega je prišlo samo nekaj tednov po občinskih volitvah, v noči iz 23. na 24. julij 1867, in je dobil svoj epilog v sodni obravnavi leta 1868. Dogodek je vzpodbudilo provociranje ene in druge strani, sokolov in turnarjev, in sodi med pomembnejše v zgodovini nemško-slovenskih odnosov na Kranjskem v 19. stoletju. Udeležen je bil sam župan mesta Etbin Heinrich Costa, ki naj bi po pripovedovanju nekaterih prič na pomoč k tepežu poklical sokole iz bližnje kavarne Gnezda. Nemira ni ne zaustavil ne pomiril niti ni posegel med vročekrvne nasprotnike, že precej ogrete s pijačo. Costa v pretepu ni posredoval, kar ga je skoraj stalo županskega stolčka. Dne 25. septembra 1867 je bil suspendiran. Čeprav v »sokolski pravdi« ni bil obtožen, je župansko mesto lahko ponovno zasedel šele avgusta 1868. Užaljeni župan je nato Slovence prepričal, naj bojkotirajo občinske volitve. To je praktično pomenilo, da so leta 1868 za skoraj 14 let Ljubljano prepustili nemški stranki.⁵²

Podlistek o zaroti na Golovcu (*Die Verschwörung am Golovec*) je Alešovčevo poročilo o fiktivnem delu, o »velikem ustavno-romantično-srdito-tragikomičnem, smešno-inteligentnem spektaklu v več aktih brez začetka in s tragičnim koncem«.⁵³ Alešovec hvali »neznane« avtorja, ki si po njegovem

mnenju zasluži vse priznanje za svoje že deveto delo, za katerega je tematiko črpal kar iz razgibanega predvolilnega obdobja in agitacij v Ljubljani. Uvodoma Alešovec ugotavlja, da lahko v času nacionalne vročice vse redkeje vzamemo v roke dela, ki bi resnost situacije obravnavala s pravo poetično držo, saj doslej na Slovenskem še nihče ni napisal prave junaške pesnitve, drame, ki bi na primeren literarni način obravnavala to snov.⁵⁴ Po satiričnem uvodu, ki je okvir zgodbi, Alešovec preide na vsebino opevanega fiktivnega dela in predstavi protagonista, ki niso nihče drug kot »Don Quihote della Blatna vas«, kot bi Dežmana imenoval Zarnik, pa Turniček, sinonim za člana Turnvereina, in spogledljiva dama, »koketes Weib«, pri Alešovcu personifikacija nemške kulture. Sledi celo kratka scena iz dela – seveda izpod Alešovčevega peresa –, dialog med glavnimi junaki, kjer avtor zbode tako *Laibacher Tagblatt*, »zares inteligentno in dobrobiti naroda namenjeno glasilo«,⁵⁵ kot tudi nemško ustavno društvo, v prostorih katerega se odvija zgodba in kjer je ozadje razsvetljeno z inteligenco, nastopajoče osebe pa z vso močjo mlatijo prazno slamo.

Ljubljanski tipi kot ogledalo družbe?

Če so Alešovčevi politično obarvani podlistki, ki se nanašajo na konkretne situacije iz tedanjega življenja, zaradi kulturno-specifičnih elementov in nepoznavanja podrobnosti včasih težje razumljivi in zahtevajo precej zakulisnega vedenja o dogodkih na Kranjskem, se je Alešovec v dvanajsti številki četrtega letnika *Triglava* predstavil kot izvrsten feljtonist in opazovalec družbe ter začel s svojo prvo ljubljansko sliko nizati pred očmi bralcev podobe mesta, ljubljanske tipe, videne z očmi »outsiderja«, feljtonista, ki si je privoščil poigrati se z okolico in si je upal povedati marsikatero pikro na račun tedanjih družbenih razmer. Pred meščane je postavil ogledalo, v katerem pa se niso hoteli videti, kaj šele prepoznati. Spis o ljubljanskih tipih, ki je bil prvič objavljen v podlistku *Triglava*, je kasneje, leta 1879, izhajal v predelani in razširjeni slovenski inačici v *Slovincu*.⁵⁶ Še istega leta je izšel tudi v knjižni obliki ter doživel drugo izdajo leta 1911.⁵⁷ Esej je zaradi ostre satire in zbadljivega humorja, pavlihovstva, ekscentričnosti in včasih sramotenja vzbudil precej različne reakcije: na eni strani izrazito nejevoljo, na drugi odobravanje in pohvalo.

kom. Ker bi bil jaz za učitelja pripravljen in pripraven, se ponujam za stopnjo učitelja in podkujem svojo prošnjo posebno s tem, da ne umem ne besedice slovenščine, kar lahko dokažem po spričalnih. Ming-Yang, kitajski učitelj, zdaj brez službe« (*Brencelj v lažnjivi obleki*, št. 19, 1870, nepaginirano).

50 *Triglav*, št. 54, 24. december 1868, nepaginirano.

51 *Triglav*, št. 14, 21. marec 1868, nepaginirano; *Triglav*, št. 15, 28. marec 1868, nepaginirano.

52 O sokolskem procesu in spremljajočih dogodkih ter poteku ekscesa samega v svojem članku in knjigi obširno piše Dragan Matić (Matić, *Nemci v Ljubljani*, str. 46–71; Matić, *Sokolski eksces*, str. 13–24).

53 Großes konstitutionell-romantisch-grimmig-tragikomsches, lächerlich-intelligentes Spektakelstück in mehreren Akten ohne Anfang und mit traurigem Ende. *Triglav*, št. 24, 23. marec 1869, nepaginirano.

54 Prim. *Triglav*, št. 24, 23. marec 1869, nepaginirano.

55 V izvorniku: »wirklich intelligente, dem Wohl des Volkes gewidmete Blätter, wie 'Laibacher Tagblatt'« (*Triglav*, št. 24, 23. marec 1869, nepaginirano).

56 Pri nekaterih tipih o prevodu skoraj ne moremo govoriti, ker je Alešovec tekst popolnoma predelal.

57 Alešovec, *Ljubljanske slike*.

Ljubljanski tipi so svojevrsten katalog ljubljanskih poklicev, razdeljenih v tri večje skupine. Najprej je tu prava gospôda, ki je v Ljubljani skorajda ni. Spoznamo jo »po govorici – da le usta odpre taka stvar in spusti iz njih nemško besedo, pa boš vedel takoj pri čem si«. ⁵⁸ V to skupino ne sodijo odpadniki. Nemškutarji so po Alešovcu že druga skupina gospôde, medtem ko v tretjo skupino spadajo prebivalci predmestij, ki so postali meščani šele po uredbi mesta. Alešovčeva tipologija je neizprosna kritika tedanje družbe, karikaturna podoba tedanjega življenja. Njegova metoda opisovanja ljudi se ne omejuje na en sam sloj; zajame vse: od hišnih gospodarjev, uradnikov, študentov, gostilničarjev, pesnikov, pisateljev, urednikov in gospodičen do klepetulj in raznega »drobiža«. Avtorjev slog je samosvoj in nenavaden, kljub temu pa se lahko dobršen del ljudi v opisih prepozna, kar je do določene mere vplivalo na to, da pisanje ni bilo sprejeto z navdušenjem. Kdor Alešovcu ni bil všeč, je bil ožigosan, toliko slabše zanj, če se je znašel v »klubu Dežmanovih pristašev«, ki so bili pri Jakobu s Skaručne nenehna tarča posmehovanja in zasmehovanja ter deležni prav posebne obravnave in besednih zvez.

Prva predstavljena ljubljanska tipa v *Triglavu* sta bila hišni gospodar, Hausherr, ki ga je kot vse ostale tipe Alešovec še posebej posmehljivo, v »latinščini«, poimenoval *Herus domesticus*, in trgovec, Handelsmann, *Homo agens*.⁵⁹ Ker se Alešovec pod tekste *Laibacher Typen* ni podpisoval, so po Ljubljani začele krožiti govorice, da je avtor satirično obarvanih slik Johann Alfred Hartmann (1828–?). Ta je živel v Kapucinskem predmestju,⁶⁰ bil član trgovske in obrtniške zbornice⁶¹ ter je že v tretjem letniku *Triglava* (1868) dejansko objavil tudi nekaj humoresk.⁶² Toda *Ljubljanski tipi* v četrtem letniku niso prišli izpod njegovega peresa. Jakob Alešovec je v 20. številki *Triglava* bralcem razložil, da je sam pisec podlistka ter zanikal Hartmannovo avtorstvo.⁶³

Drugo za drugo je Alešovec v *Triglavovem* feljtonu nizal ljubljanske podobe: upokojenca (*Der Pensionist*, *Spiritus familiaris*),⁶⁴ gostilničarja (*Der Gastwirth*, *Vampyrus*) in kavarnarja (*Der Kafetier*,

Homo Giftmischer),⁶⁵ profesorja (*Der Professor*, *Domminus omnipotens*),⁶⁶ študenta (*Der Student*, *Genius universalis*),⁶⁷ jezičnega doktorja (*Der Doktor*, *Spiritus intrigans*)⁶⁸ in druge. V 23. številki je naslikal pesnika (*Der Dichter*, *Genius incognitus*), za katerega pravi, da je Bog nanj pozabil, ko je med bitja delil prostor na zemlji. Ker zanj ni bilo več primerne domovanja, se je dvignil v višine, kjer si je zgradil zračne gradove. Tu živi od navdiha svoje muze, bedno, a vzvišeno. V času njegovega življenja ga po pravilu nihče ne hvali in slavi, njegov kult se začne šele po smrti. Tedaj mu postavljajo spomenike, njegova dela vežejo v zlato in v svinjsko usnje ter jih najmanjšim otrokom dajejo kot božična darila.⁶⁹ A Alešovec celo vseh poetov ne zmeče v isti koš. Deli jih na dva osnovna razreda. V prvega sodi skorajda izumrla vrsta, nadarjeni in v oblakih živeči pravi poet (*Poëta natus*),⁷⁰ v drugega pa pisatelj oziroma časnikar (*Poëta factus*).⁷¹ Ob zibelki slednjega niso pele muze, pravi Alešovec, na svet ni prinesel pesniškega talenta in tudi v mladosti nikoli ni poskusil pesniti. Po študiju prava ali filozofije je zaslišal notranji glas, ki ga je klical k časnikom. Ta vrsta, pravi Alešovec, je v Ljubljani številčno zastopana in se zbira okoli ustavovernega društva in časnika *Laibacher Tagblatt*.⁷²

Poleg Nemcev in nemškutarjev pa je Alešovec v *Triglavovih* ljubljanskih karikaturah obračunal tudi z nežnejšim spolom. Opisuje dame, koketne dame, gospodične, preide na tip mlade ženske, kofetarice in klepetulje ter naslika mater, ki nosi to ime le zato, ker jo tako, predvsem v predmestjih, kličejo potomci. Njena telesna oblika je obsežna, zaokrožena po vseh geometrijskih pravilih, njena obleka se ne podreja modi, ima značilen moški glas in moške navade. V njeni hiši ni nihče razen nje same gospodar, moški igra podrejeno vlogo in je prisoten zgolj zaradi oblike, sicer nima pomena.⁷³ Takega opisa ženske Alešovcu skorajda ne bi pripisali, saj mu to iz domačega okolja ob ponižni in vsega hudega vajeni materi, ki še zdaleč ni imela glavne besede, ni bilo poznano. Alešovec je bil v odnosu do žensk zadržan. Sprva se je v družbi deklic počutil nelagodno, kot beremo na več mestih v njegovi avtobiografiji, kasneje pa se je na njihovo bližino navadil. Vendar je kljub očaranju nad nežnim spolom ostal plah. V *Ljubljanskih slikah* je svoj odnos do ženskega spola zastavil celo tako nerodno, da je ob izidu knjige požel precej negotovanja. Sam je bil

⁵⁸ Prav tam, str. II.

⁵⁹ *Triglav*, št. 12, 9. februar 1869, nepaginirano; št. 14, 16. februar 1869, nepaginirano.

⁶⁰ ZAL, LJU 504. Popis prebivalstva 1869. Indeks, 2. zvezek, str. 188.

⁶¹ *Triglav*, št. 71, 3. september 1869, nepaginirano. Podpisan je Joh. Alf. Hartmann, ki poroča o sporu z Ludvikom Dimitzom. Dimitz leta 1869 ni hotel objaviti Hartmannove razlage o ponovni izvolitvi v zbornico v uradnem ljubljanskem časniku. Dimitz je leta 1869 pri časniku *Laibacher Zeitung* nekaj časa nadomeščal glavnega urednika (*Triglav*, št. 71, 3. september 1869, nepaginirano).

⁶² *Triglav*, št. 12, 7. marec 1868, nepaginirano.

⁶³ *Triglav*, št. 20, 9. marec 1869, nepaginirano.

⁶⁴ *Triglav*, št. 22, 16. marec 1869, nepaginirano.

⁶⁵ *Triglav*, št. 16, 23. februar 1869, nepaginirano.

⁶⁶ *Triglav*, št. 18, 2. marec 1869, nepaginirano.

⁶⁷ *Triglav*, št. 20, 9. marec 1869, nepaginirano.

⁶⁸ *Triglav*, št. 22, 16. marec 1869, nepaginirano.

⁶⁹ *Triglav*, št. 23, 19. marec 1869, nepaginirano.

⁷⁰ *Triglav*, št. 23, 19. marec 1869, nepaginirano.

⁷¹ Prav tam.

⁷² Prav tam.

⁷³ *Triglav*, št. 35, 30. april 1869, nepaginirano.

prepričan, da je dregnil v sršenovo gnezdo, ker so se usule te živali od vseh strani nanj.⁷⁴ V sklepni besedi slovenske izdaje *Ljubljanskih slik* je med drugim zapisal, da je že za časa nastajanja in objavljanja teksta moral pogoltniti mnogo pelina in da zlasti ženski svet v njegovih slikah ni maral videti svoje podobe. Ker pa njegov namen ni bil, da bi se prilizoval ženskemu spolu, ga je prikazal pač takšnega, kakršen je v resnici. Morda, zaključuje Alešovec, ga bo mogoče v prihodnosti naslikati tako, kot bi se ženski svet rad videl, toda »naj popusti najprej ostudno nemškutarjenje, pa bo brž marsikaj boljše – gosposko ženstvo bo obdajal kmalu ves drugačen svit«.⁷⁵

V zaključnem delu inčice v *Triglavu*, ki je precej drugačna od tiste v slovenskih *Ljubljanskih slikah*, pa je Alešovec povzel nekaj misli in opisal »postopek nastajanja tipologije«, ki jo imenuje naravoslovno delo.⁷⁶ Razširjeno verzijo svojega teksta je Alešovec napovedal že v tej sklepni besedi, kjer je še enkrat poudaril, da ni krivda feljtonista, ki s fotografsko natančnostjo slika resničnost – to je celo njegova naloga. Prav tako ni kriv fotografski aparat, če na sliki opazimo nepravilnosti in napake, saj aparat le zabeleži vse, kar vidi. V tem smislu, zaključuje Alešovec, tudi ni smiselno, da se ljudje jezijo na feljtonistično-fotografske prispevke, v katerih so ovekovečene podobe iz ljubljanske »flore in faune«.⁷⁷

Ljubljanski tipi so ogledalo in slika časa, ki je minil, in so kulturnozgodovinski oris, mimo katerega ne more nihče, ki se dandanes še ukvarja s preteklostjo Ljubljane. Kako beremo in razumemo *Ljubljanske tipe* oziroma *Ljubljanske slike* v slovenskem prevodu danes, je stvar posameznikove percepcije, z razumevanjem Alešovčeve hudomušnosti, navihanosti in včasih ostre, celo žaljive satire pa pred bralčevimi očmi vstajajo in se rojevajo podobe 19. stoletja v kranjski prestolnici.

Alešovčeva nemška besedila o ljubljanskih tipih so na nekaterih mestih morda celo mnogo boljša kot slovenska daljša verzija, vendar pa se tudi pri teh dveh besedilih zdi, da pred nami stojita pravzaprav dva Alešovca. Bil je kontroverzno razcepljena oseba, ki je celo mislila in čutila drugače v slovenščini kot v nemščini. Vsekakor bi si Alešovec v prihodnosti zaslužil svojo raziskavo. Njegova ostra, neizprosna in kritična satira spominja na Heinricha Heineja (1797–1856): tudi slovenski satirik je včasih krivično napadalen in aroganten, nedostopen in prepričan v svoj prav. Alešovec si je upal povedati tudi neprijetne reči. Zbadljivost pa mu ni prinesla prijateljev. Osamljen je preživetaril jesen svojega živ-

ljenja in umrl v samoti, zapuščen od vseh, za razliko od Heineja, ki mu je ob postelji, na katero je bil privezan od leta 1848, delala družbo mlada Elise Krintz (1830–neznano), njegova zvesta, zadnja ljubez.

Triglavov in Alešovčev »konec«

V zadnji številki četrtega letnika *Triglava* je Jakob Alešovec, ki je medtem postal lastnik in odgovorni urednik močno zadolženega časnika,⁷⁸ obljubil, da bo podlistek prinašal razburljive in zabavne vsebine.⁷⁹ Da je časniku in lastniku finančno trda predla, je razvidno iz ponavljajočih se povabil k naročilu v prvih številkah petega letnika. Tu je Alešovec slovenske domoljube že skoraj obupano rotill, naj z naročilom podprejo nadaljnje izhajanje *Triglava*.⁸⁰ A prošnje niso obrodile sadov.

V prvih podlistkih leta 1870 se je *Triglav* že zatekel k rešitvi v sili in ponatiskoval objave iz dunajskega časopisja. Le izvorni podlistek se ni izneveril svojemu dotedanjemu poslanstvu. V 18. številki objavljeni prvi del spisa *Laibacher Silhouetten* je samo nadaljevanje *Ljubljanskih tipov* in *Slik iz ljubljanske družbe*, novo smešenje liberalnega *Tagblatt*a in Dežmana ter sedaj tudi že Kluna, ki je iz obrtno-trgovske zbornice prestopil k nemškemu veleposestvu. Avtor *Ljubljanskih silhuet* ni podpisan, a ni dvoma, da jih je napisal Alešovec sam. O tem najbolj zgovorno priča vsebina. Avgusta 1870 je silhuetam iz Ljubljane dodal še slike iz deželnega zbora, t. i. *Landtags-Silhouetten*⁸¹ ter v heksametrih spesnena besedila z obvezno prisotnostjo vsevedne in Slovencem naklonjene boginje, pod zaščito katere se je Alešovec počutil varnega pred vedno nevarnejšim *nemškutarstvom*. V 40. številki časnika je Alešovec nato objavil esej o nemškutarjevem trpljenju (*Leiden eines Nemškutars*), kjer je ironično ugotavljal, da vsako živo bitje na tej zemlji spremlja določeno trpljenje, le nemškutarja ne. Nemškutarje namreč preganjajo le drobne neprilike, nevredne omembe, ki pa se lahko hitro prelevijo v pravo trpljenje. Pri tem Alešovec kot vzorčni primer navaja damo iz šempetrskega predmestja, ki ob slovenskih predstavah v deželnem gledališču svoje lože za noben denar ni hotela odstopiti slovenskemu ob-

74 Prim. Alešovec, *Ljubljanske slike*, str. 262–263.

75 Prav tam.

76 *Triglav*, št. 36, 4. maj 1869, nepaginirano.

77 Prav tam.

78 Grassellijevi dolgovi so znašali skoraj tisoč goldinarjev, večinoma je denar za tisk dolgoval Blazniku. Tiskar ga je zato najprej prijateljsko opozoril, naj poravna stroške, a ker je naletel na gluha ušesa, je bil Blaznik jeseni leta 1870 prisiljen Grassellija postaviti pred sodišče (ZAL, LJU 309, mapa 411, ovoj 6; tožba Jožefa Blaznika z dne 2. oktobra 1870). Kljub temu pa je Blaznik še naprej tiskal Alešovčev *Triglav* do njegove zadnje številke.

79 Prim. npr. *Triglav*, št. 105, 31. december 1869, nepaginirano.

80 *Triglav*, št. 1, 4. januar 1870, nepaginirano.

81 *Triglav*, št. 67, 23. avgust 1870, nepaginirano.

činstvu⁸² in so jo zato mučile nočne more. V sanjah, ki niso dane vsakemu smrtniku, se je prelevila v Madono, krepostno devico »Germanijo«, sedečo na prestolu, in uživala trenutke slave. A ravno sredi najlepšega sna je v ulici zadonela peklena glasba in melodije, ki so neusmiljeno napadale njene bobniče, so bile slovenske. Dovolj dober razlog, da se je začelo njeno veliko trpljenje in neskončna nočna mora.⁸³

A le zbadljiv podlistek ni mogel rešiti časnika, ki se je boril z vedno večjimi finančnimi težavami in s pomanjkanjem člankov in ki so ga sodelavci že davno zapustili – Alešovec je bil pravzaprav vse v eni osebi: lastnik, urednik, novinar in feljtonist. Junija so po Ljubljani začele krožiti govorice, da bo konec meseca *Triglav* prenehal izhajati. Vesti je Alešovec ogorčeno zanikal in zapisal, da se *Triglavu* nasprotniki, posebej »Triesterica«, ki je vest objavila, veselijo prežgodaj.⁸⁴ Vendar se niso motili. Konec septembra 1870 je postalo tudi Alešovcu jasno, da rešitve za njegov list ni. V podlistku je najprej povzel svoje delo pri *Triglavu*, obžaloval zatoni časnika in se poslovil z »Z Bogom«.⁸⁵ Na zadnji strani iste, 78. številke je v daljši razlagi, datirani z dnem 29. september 1870, izrazil svoje veliko razočaranje. Četudi je z začetkom leta 1870 prevzel na lastna ramena tudi finančno vodstvo lista in čeprav je bil seznanjen z velikimi težavami časnika, je upal in računal na izdatno duhovno in materialno podporo patriotov, a se njegova pričakovanja žal niso izpolnila.⁸⁶ Zamudniki s plačili in neplačniki so *Triglavu* spodkopali tla pod nogami. To je bilo toliko bolj žalostno, ker, tako Alešovec, za svoje delo ni prejel nobenega plačila; vse je počel iz veselja ter se po svojih močeh trudil, da bi *Triglavu* pridobil ugled. Na koncu iz svojega žepa ni več mogel krpati prevelike luknje, nastale med prihodki in izdatki lista. Za katastrofo, pravi Alešovec, ni kriv on, temveč je v dani situaciji do nje preprosto moralo priti.⁸⁷

Dne 30. septembra 1870 je izšla zadnja številka *Triglava*, lista za domovinske interese, pisanega v nemščini. Toda ni zatoni le *Triglav*, dokončno se je zlomil tudi Alešovec. Ostal je brez dela, brez časopisnega zavetja in brez prebite pare v žepu. Bil je na pragu osebnega propada, bede, ki ga je nazadnje pognala k pijaci, beračenju in v hiralnico. Vendar je satirik premogel še veliko samoironije. V *Brencelju* je najprej objavil osmrtnico umrlemu *Triglavu*: »*Pobitega srca in z dobro izpraznjenimi žepi naznanja podpisani, da je njegov dragi sin "TRIGLAV", kateri se je rodil dvakrat na teden, po dolgem bolehanji zavoljo pomanjkanja naročnikov in na domoljubju umrl.*

*Tistim, kateri so ga blagovoljno sprejemali in njegovo bolezen s tem podperali, da mu niso poslali ne solda, se tu javna hvala izreka. Ako zahtevajo za to, da so ga pokopali, še posebno plačo, naj se oglasijo pri 'Slovenskem duhu'!*⁸⁸ *'Brencelj', zdaj sam pičen.*«⁸⁹

Pobitega srca in z dobro izpraznjenimi žepi naznanja podpisani, da je njegov drag sin

„TRIGLAV“

kteri se je rodil po dvakrat na teden, po dolgem bolehanji zavoljo pomanjkanja naročnikov in na domoljubju umrl.

Tistim, kateri so ga blagovoljno brezplačno sprejemali in njegovo bolezen s tem podperali, da mu niso poslali ne solda, se tu javna hvala izreka. Ako zahtevajo za to, da so ga pokopali, še posebno plačo, naj se oglasijo pri „Slovenskem duhu“.

„Brencelj“,
zdaj sam pičen.

Razglas.

Iz zapuščine nenadoma umrlega „Triglava“ se bodo v očitni dražbi prodajale sledeče stvari:

1. Čez sto naročnikov, kateri so list sprejemali, a ga pozabili plačati. Kdor jih kupi, dobi po vrhu tudi nekaj „Brenceljnovih“ dolžnikov.
2. Velik kup domoljubja, od kterege bi bil moral živeti vrednik, ako bi ne bil tako požrešen, da zahteva še kaj družega.
3. Poduk, kako naj se ravná izdajatelj in vrednik, da bo živel od samega zraka in vode.
4. Listek, kateri dá vredniku pravico, da sme vsaki dan pri solncu kositi.
5. Veliko grenkih besedi, ktere mora vrednik brez plače požreti, in
6. mrtvaška škrinja, ktero naj si vsak lastnik tega lista že naprej oskrbi.

⁸² Kar zadeva slovenske gledališke predstave v šestdesetih letih v Ljubljani, sta se leta 1869 v deželnem gledališču zvrstili le dve, ena oktobra in ena decembra (Trstenjak, Slovensko gledališče, str. 65). Šele od leta 1870 so se slovenske predstave druga za drugo nizale na deželnem odru (prav tam, str. 113). Tedaj je namreč deželni odbor sklenil, da sme Dramatično društvo »uporabiti deželno gledališče po jedno nedeljo na mesec« (prav tam, str. 63), lastniki lož, večinoma ljubljanski Nemci, pa so te lahko oddali slovenskim gledalcem, kar je pogosto vodilo do sporov, ki jih je končal požar, saj je staro gledališče 17. februarja 1887 pogorelo.

⁸³ *Triglav*, št. 40, 20. maj 1870, nepaginirano.

⁸⁴ *Triglav*, št. 48, 17. junij 1870, nepaginirano.

⁸⁵ *Triglav*, št. 78, 30. september 1870, nepaginirano.

⁸⁶ Prav tam.

⁸⁷ Prav tam.

⁸⁸ Tako je Alešovec označil sebe kot urednika *Brencelja*. Na prvi strani vsakega lista je pisalo: »Urednik: Slovenski duh.«

⁸⁹ *Brencelj v lažnjivi obleki*, št. 19, 1870, nepaginirano.

Skupaj z osmrtnico in zahvalo vsem neplačnikom je Alešovec v 19. številki *Brencelja* objavil tudi *Razglas*:

Iz zapuščine nenadoma umrlega »Triglava« se bodo v očitni dražbi prodajale sledeče stvari:

1. Čez sto naročnikov, kateri so list sprejemali, a ga pozabili plačati. Kdor jih kupi, dobi povrhu tudi nekaj »Brenceljnovih« dolžnikov.

2. Velik kup domoljublja, od katerega bi bil moral živeti vrednik, ako bi ne bil tako požrešen, da zahteva še kaj drugega.

3. Poduk, kako naj se ravna izdajatelj in vrednik, da bo živel od samega zraka in vode.

4. Listek, kateri dá vredniku pravico, da sme vsaki dan pri soncu kositi.

5. Veliko grenkih besedi, ktere mora vrednik brez plače požreti, in

6. mrtvaška škrinja, ktero naj si vsak lastnik tega lista že vnaprej oskrbi.⁹⁰

Sklep

Jakoba Alešovca je močno zaznamovalo okolje, v katerem je preživel otroštvo in se boril z občutkom manjvrednosti, ki so ga kasnejše izkušnje še poglobile. Osovraženi »nemški tabor« na Kranjskem je pripadal višjemu sloju, torej gospôdi, če uporabimo Alešovčevo dikcijo. Poleg tega ga je motilo tudi poudarjanje pomena in vpliva nemške kulture na razvoj omike in kulture v slovenskih deželah. Vse prerad se je utapljal v stereotipnih značilnostih, ki so mu jih narekemale lastne izkušnje na eni in družbene razmere druge polovice 19. stoletja na Kranjskem na drugi strani. Nemški tabor na Kranjskem je v šestdesetih letih 19. stoletja, ko so se zaostrovala nacionalna in politična nasprotja, posebej poudarjal svojo liberalno, ustavoverno in svetovljansko usmerjenost, ki ga je ločila od slovenskega. Središča nemštva so bila diametralno nasprotje sveta, iz katerega je izhajal Alešovec: nemški liberalni tabor je imel svoje zaledje v mestih in trgih, pripadali so mu uradniki ter meščanstvo, ki je bilo dejavno v gospodarstvu, bančništvu in podjetništvu. Zastopali so liberalne ideje in sledili ciljem, kot so osebna, politična in verska svoboda, demokratizacija življenja na vseh področjih, napredek gospodarstva in omejitev moči duhovščine. Žagovarjali so napredek znanosti, trgovine in obrti in imeli so finančno moč. Ljudje na vasi so praviloma pripadali drugemu socialnemu sloju. Tako se ne moremo znebiti občutka, da Alešovec ni zmožel preseči zamer, ki so se v njem nakopičile zaradi slabših izhodišč, socialnega okolja, iz katerega je prihajal, in determiniranosti zaradi svojega kmečkega porekla, ter da je tudi zato skorajda prikrito sovražil in napadal vse, ki so bili

drugačni, po njegovem mnenju torej protislovenski in protinarodni.

Propad *Triglava*, v katerega je verjel in ga skoraj dve leti tako rekoč sam ohranjal pri življenju, ga je prizadel. Temu se je pridružila še bolezen, ki mu je vzela vid in optimizem, ki je pred tem napolnjeval pozornega feljtonista. Čas je prerasel in povozil domovinski list v nemškem jeziku, rojevalo se je novo obdobje. *Novice* so o koncu *Triglava* spregovorile v enem samem jedrnatem stavku: »'Triglav' je za konec preteklega meseca jenjal izhajati.«⁹¹ *Slovenski narod* je v daljšem prispevku obžaloval razvoj dogodkov na časnikarskem področju v Ljubljani,⁹² *Laibacher Zeitung* in *Laibacher Tagblatt* prenehanju izhajanja *Triglava* nista namenila niti besedice, za Alešovca pa je nastopilo obdobje resignacije, propada in životarjenja, iz katerega ga je še ne šestdesetletnega iztrgala smrt. V nekrologu v *Domu in svetu* je neznani avtor zapisal, da je bil Alešovec značajan mož, ki je sicer pisal »res prav po 'brenceljsko', a z najboljšim namenom, neustrašeno in često prav duhovito«, žal pa se je kasneje zapustil in oslepel. In čisto na koncu preberemo še misel, ki morda najbolje naslika Alešovca: »Zdaj je rešen bede, katere si je bil pač mnogo sam kriv, eden najpopularnejših slovenskih literatov.«⁹³

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica
Ms 1201/IX, mapa 97, zapuščina Etbina Heinricha Coste.

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
LJU 309, Zapuščina Petra Grassellija
LJU 504, 2. zvezek. Popis prebivalstva 1869.

ČASOPISNI VIRI

Brencelj v lažnjivi obleki, 1869 in 1870.

Dom in svet, 1901, 1910.

Ljubljanski zvon, 1912.

Novice, 1870.

Slovenski narod, 1870.

Triglav. Zeitschrift für vaterländische Interessen, 1868, 1869 in 1870.

⁹⁰ *Brencelj v lažnjivi obleki*, št. 19, 1870, nepaginirano.

⁹¹ *Novice*, št. 40, 5. oktober 1870, str. 326.

⁹² *Slovenski narod*, 6. oktober 1870, št. 116, nepaginirano.

⁹³ Anonimno, † Jakob Alešovec, str. 705.

LITERATURA

- Alešovec, Jakob: *Kustoca in Vis. Kratek popis vojske na Laškem leta 1866*. Ljubljana : Janez Giontini, 1867.
- Alešovec, Jakob: *Kako sem se jaz likal. Povest slovenskega trpina*. Ljubljana : Prešernova družba, 1973.
- Alešovec, Jakob: *Ljubljanske slike. Podoba ljubljanskega sveta pod drobnogledom*. Ljubljana : Katoška bukvarna, 1911 (ponatis s spremno besedo Roka Glavana je izšel leta 2003 v Ljubljani).
- Alešovec, Jakob: *Ljubljanski misteriji*. Celovec : Mohorjeva družba, 1991.
- Alešovec, Jakob: *Ričet z Žabjeka, kuban v dveh mesecih in zabeljen s pasjo mastjô*. Ljubljana : Samozaložba, 1873.
- Anonimno: † Jakob Alešovec. *Dom in svet*, 14, 1901, št. 11, str. 705.
- Anonimno: Alešovec Jakob: *Kako sem se jaz likal. Dom in svet*, 23, 1910, št. 10, str. 460.
- Cvirn, Janez: *Kdor te sreča, naj te sune, če ti more, v zobe plune: Dragotin Dežman in slovenstvo. Zgodovina za vse*, 14 (2007), št. 2, str. 38–56.
- Globočnik, Damir: *Alešovečev Brencelj – prvi slovenski satirični list. Zgodovinski časopis*, 58, 2004, št. 1–2, str. 7–45.
- Globočnik, Damir: *Dvanajst jeznih mož. 12 zgodb o slovenski karikaturi*. Radovljica : Samozaložba, 1997.
- Jenčič, Lučka: *Pozabljeni Jakob Alešovec. Jakob Alešovec: Ljubljanski misteriji*. Celovec : Mohorjeva družba, 1991, str. 123–129.
- Jurkovič, Joso: *Jakoba Alešovca izbrani spisi. Ne v Ameriko! Ljubljanski zvon*, 32, 1912, št. 4, str. 219–220.
- Kmecl, Matjaž: *Od pridige do kriminalke*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975.
- Levstik, Fran: *Zbrano delo* (ur. Anton Slodnjak). Ljubljana : DZS, 1948–1980.
- Lončar, Dragotin; Jakob Alešovec. *Slovenski biografski leksikon*, 1. knjiga (ur. Izidor Cankar in Franz Ksaver Lukman). Ljubljana : Zadružna gospodarska banka, 1925–1932.
- Matič, Dragan: *Nemci v Ljubljani 1861–1918*. Ljubljana : Oddelek za zgodovino FF, 2002.
- Matič, Dragan: *Sokolski eksces ali pretep v Šantlovi veži. Zgodovina za vse*, 6, 1999, št. 1, str. 13–24.
- Riha, Karl: *Zu Ferdinand Kürnberegs kritischer Position. Sprache und Zeitungen und andere Aufsätze zum Pressewesen* (ur. Karl Riha). Siegen : Universität-Gesamthochschule Siegen, 1991, str. 43–53.
- Saleški Finžgar, Fran: *Izbrana dela*, 7. knjiga. Celje : Mohorjeva družba, 1962.
- Slodnjak, Anton: *Zgodovina slovenskega slovstva. III. del. Realizem II*. Ljubljana : Slovenska matica, 1961.
- Straub, Sandra: *Die Wahrnehmung des Slowenentums in den »Blättern aus Krain« (1857–1865)*. Magistrsko delo. Würzburg : Philosophische Fakultät I der Julius-Maximilians- Universität Würzburg, 2008.
- Trstenjak, Anton: *Slovensko gledališče. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske*. Ljubljana : Dramatično društvo, 1892.
- Vodopivec, Peter: *O socialnih in gospodarskih nazorih nemškega meščanstva na Kranjskem od konca 60. do začetka 80. let 19. stoletja. Prispevki za novejšo zgodovino*, 27, 1987, št. 1–2, str. 7–32.
- Vošnjak, Josip: *Spomini* (ur. Vasilij Melik). Slovenska matica : Ljubljana, 1982.
- Žigon, Tanja: *Deutschsprachige Presse in Slowenien (1707–1945)*, 1. del. *Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa*, 12, 2004, str. 199–241.
- Žigon, Tanja: *Eine slowenische Stimme in deutscher Sprache – Triglav. Zeitschrift für vaterländische Interessen (1865–1870). Benachrichtigen und vermitteln. Deutschsprachige Presse und Literatur in Ostmittel- und Südosteuropa im 19. und 20. Jahrhundert* (ur. Mira Miladinović Zalaznik; Peter Motzan; Stefan Sienerth). München : IKGS, 2007, str. 97–117.
- Žigon, Tanja: *Nemški časnik za slovenske interese – Triglav (1865–1870)*. Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004.

SUMMARY

German-Slovenian relations in Ljubljana in the second half of the 19th century in the eyes of a journalist, editor and satirist Jakob Alešovec (1842–1901)

Slovenian satirist, writer, journalist and editor Jakob Alešovec (1842–1901) was born at Skaručna near Ljubljana. Due to their poor financial status, his parents were unable to provide for his schooling. However, after his talents came to the attention of the local parish priest, who was also his teacher, a new door opened for him to further education and a better life. Having completed primary education in Kamnik, he attended the Ljubljana Grammar School, but gave it up, then spent two months at the Ljubljana College of Education and later worked as a home teacher (at Miroslav Vilhar) and contributor to Ljubljana's newspapers (*Laibacher Zeitung*, *Blätter aus Krain*, *Novice*, *Triglav*, etc.). Myopic already while in school, Alešovec became almost completely

blind by the mid-1880s. Blindness was a major contributing factor to his sad life story of boozing around Ljubljana's dumps, which ended in October 1901.

Alešovec inscribed himself in Slovenian literary history as »Brencelj-Alešovec«; the name stuck, because he was the editor of the first Slovenian satirical gazette *Brencelj* [*Gadfly*] (1869–1885). Moreover, with his sharp and critical feuilletons and sketches which were first published in the German newspaper *Triglav*, Alešovec held up a very unflattering mirror to Ljubljana's society. In 1867 he became a *Triglav's* associate and in the early 1869 assumed at Bleiweis's behest the position of managing editor of the gazette, which went under roughly a year and a half later, in autumn 1870, due to the lack of subscribers.

The article focuses on Alešovec's feuilleton writings in the last three volumes of *Triglav* and on this basis presents the author's subjective view of the relations between the Slovenians and Germans in

Ljubljana. Ever since his childhood Alešovec was torn between the Slovenians and Germans, whom he deemed part of the gentry, while considering the Slovenian as members of uneducated peasantry. He denied the significance and influence of German culture on the cultural development of Slovenian provinces and was only too happy to dwell on stereotypical characteristics stemming from his own experience on one hand and from social conditions in the second half of the 19th century in Carniola on the other. His attitude towards the Germans and especially *renegades*, which surfaces in his writings in *Triglav*, is extremely negative, while his feuilleton »chatter,« which was, in fact, a sharp social satire – his »Ljubljanski tipi,« which first appeared in *Triglav*, were later also published in Slovenian language under the title *Ljubljanske slike* – brought him to the fore as a critical observer but also revealed his view of the then Ljubljana society and the time in which he lived, offering a candid view of the conditions in Ljubljana in the second half of the 19th century.